

УДК 340.1

ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ В УГОРЩИНІ (КІНЕЦЬ 1980-Х – 1990-ТІ РОКИ)

FORMATION OF DEMOCRATIC INSTITUTIONS IN HUNGARY (LATE 1980s – 1990s)

Бариська Я.О.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Попович Т.П.,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена розкриттю особливостей становлення демократичних інститутів в Угорщині в період її конституювання як незалежної держави. Упродовж перших років в Угорщині законами було закладено законодавчі умови проведення вільних виборів, функціонування плюралістичної демократичної політичної системи. При цьому процес реформування не набув логічного завершення, що відображено в тому, що до 2011 р. Угорщина залишалася однією з держав регіону, де так і не було схвалено нової Конституції.

Ключові слова: демократичні інститути, парламент, президент, уряд, політична відповідальність, вибори та референдум.

Стаття посвячена раскрытию особенностей становления демократических институтов в Венгрии в период ее конституирования как независимого государства. В течение первых лет в Венгрии законами были заложены законодательные условия проведения свободных выборов, функционирования плюралистической демократической политической системы. При этом процесс реформирования не получил логического завершения, что нашло отражение в том, что до 2011 г. Венгрия оставалась одной из стран региона, в которой так и не была принята новая Конституция.

Ключевые слова: демократические институты, парламент, президент, правительство, политическая ответственность, выборы и референдум.

The authors elucidate the characteristics of democratic institutions in Hungary during its constitution as an independent state. During the first years of Hungarian laws laid the legal conditions of free elections, the functioning of a pluralistic democratic political system. However, the reform process has not acquired a logical conclusion, which is reflected in the fact that by 2011 Hungary remained one of the countries in the region, which has not been approved by the new Constitution.

Key words: democratic institutions, parliament, president, government, political responsibility, election and referendum.

Актуальність теми. Державний режим, який установився в Угорщині після Другої світової війни, з одного боку, можна зарахувати до стандартів політичної системи тоталітарного соціалізму, характерного для країн соціалістичного табору Центральної й Південно-Східної Європи. Період тоталітарного режиму сталінського типу був перерваний народним повстанням 1956 р. Незважаючи на його придушення військами СРСР, воно призвело, тим не менше, до істотної лібералізації комуністичної системи, і в цьому контексті засоби здійснення влади угорською комуністичною елітою включали низку специфічних особливостей. Очолюваний Я. Кадаром режим при збереженні

формальних атрибутів тоталітарного соціалізму (однопартійної системи) може бути оцінений як найбільш «м'який» серед східноєвропейських режимів у 1970–1980 рр.

Метою статті є теоретико-правовий аналіз особливостей конституювання й функціонування демократичних інститутів в Угорщині (кінець 1980-х – 1990-ті рр.).

Окресленій проблемі були присвячені праці таких учених: О. Брусилівської, Е. Рітко, Б. Страшуна, Д. Ткача, І. Штумпфа, І. Яжборовської та інших. Однак науковці торкалися тільки окремих аспектів визначеного предмета дослідження, що обґрунтовує й підтверджує актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Насамперед необхідно звернути увагу на кілька чинників, котрі детермінували політико-правову ситуацію в Угорщині в досліджуваній період. По-перше, станом на другу половину 1980-х рр. зовнішній вплив СРСР на Угорщину зберігався. Для активних політичних груп стало зрозумілим також, що радикальні реформи в Угорщині можуть бути розпочаті в той момент, коли з боку СРСР надійдуть гарантії незастосування сили. Іншими словами, демократичні перетворення в Угорщині стануть можливі виходячи з певного досягнутого рівня демократичності політичної системи Радянського Союзу. По-друге, треба підкреслити й те, що «м'який» характер тоталітаризму в Угорській Народній Республіці в часи Яноша Кадара не призвів до цілковитої ліквідації інститутів громадянського суспільства. Більше того, уже в другій половині 1960-х рр. у країні за ініціативи вищого державного керівництва були проведені часткові економічні реформи. Як наслідок, в Угорщині на середину 1980-х рр. у результаті проведених урядом реформ сформувався «лібералізований і раціоналізований варіант партійної держави» (термін угорського дослідника І. Штумпфа) [1, с. 37].

Головними ж передумовами початку демократизації в Угорщині стали два фактори: 1) криза легітимності партійного керівництва Угорської соціалістичної робітничої партії (надалі – УСРП), у результаті чого в країні виникають системний економічний і політичний колапси; 2) виникнення та активізація опозиційних комуністичній ідеології громадських об'єднань і суспільних рухів. Надалі структура опозиційних утворень еволюціонує в організаційну структуру політичних партій, які безпосередньо ініціюють демократичну трансформацію країни. З метою виходу зі складної суспільної ситуації, приймається рішення провести Національний «круглий стіл» (НКС) між найбільш впливовими громадсько-політичними силами, представниками комуністичної влади й опозиційних організацій [2, с. 64].

Об'єднаний «круглий стіл опозиції» 19 квітня 1989 р. надіслав пропозиції центральному комітету Угорської соціалістичної робітничої партії, де запропонував оновити законодавство про політичні партії, провести референдум, унести зміни до кримінального кодексу, а також надав мандат Ласло Шольому й Петеру Тулшеші на ведення переговорів із владою. 10 червня 1989 р. між урядом Угорщини та об'єднаним круглим столом опозиції було укладено політичну угоду [3, с. 288–290].

Сутнісне оновлення Конституції УНР було пов'язане з двома етапами. Перша реформа Конституції була здійснена ще «старим» складом парламенту в 1989 р. – у них були закріплені головні засади принципів домовленостей, що були досягнуті на засіданнях «круглого столу». Друга хвиля конституційних змін відбулася в результаті домовленостей двох партій, переможців на перших демократичних виборах до Державних Зборів Угорщини в 1990 р. – Угорського демократичного форуму (УДФ) і Союзу вільних демократів (СВД), які були підтримані

більшістю нових партій, що увійшли до парламенту. Цими змінами були закладені принципові засади утворення й напрямів діяльності владних органів, визначені головні владні, контрольні та громадські інститути, умови й засади їх взаємодії в межах парламентської республіки, чинної у формі багатопартійної системи з чітким розподілом повноважень між гілками та інститутами влади [4, с. 68–69].

Перший крок у напрямі демократизації Основного Закону був зроблений у січні 1989 р. [5], коли відповідним Конституційним законом було основано інститут референдуму, закріплена інституційна самостійність Державних Зборів шляхом передання їхньому голові низки повноважень від Президії Угорської Народної Республіки та її керівництва, уведений інститут Конституційного суду, замість Конституційно-правової ради, передбаченої конституційними змінами 1983 р., яку не можна було вважати повноцінним органом конституційного контролю, оскільки вона не була наділена повноваженням самостійного прийняття рішення про неконституційність відповідних актів. У квітні 1989 р. в Конституцію була включена процедура парламентської відповідальності уряду – визначені порядок і наслідки висловлення йому недовіри Державними Зборами [6].

Широка конституційна реформа – прийняття нової редакції Конституції Угорщини – була здійснена 23 жовтні 1989 р. [7] (на зміну Основного Закону УНР 1949 р.).

Було істотно оновлено розділ, що закріпив основні права та обов'язки осіб. Ще в загальних положеннях Угорська Республіка проголосила визнання нею недоторканності й невідчужуваності основних прав людини, повагу до навколишнього середовища, захист яких є першочерговим обов'язком держави. Окрім оновлення конституційних норм щодо основних прав людини, державотворчими чинниками були визнані національні та мовні меншини, що проживають в Угорській Республіці (68§ (1), розділ XII).

Загалом роль конституційної поправки від 23 жовтня 1989 р. важко переоцінити, оскільки запропоновані нею зміни торкнулися всіх розділів Основного Закону, а саме: 1) його було деідеологізовано (виключення слова «Народна» із назви республіки, усунення багатьох нагадувань про соціалізм); 2) створено конституційні основи для введення ринкової економіки; 3) було замінено Президію республіки інститутом Президента; 4) основано інститут Уповноваженого Державних Зборів з громадянських прав; 5) основано Державну рахункову палату; 6) по-новому було врегульовано конституційний статус збройних сил і поліції; 7) деполітизовано суди й прокуратуру; 8) оновлено конституційні норми про основні права й обов'язки людини [8, с. 86].

Положення Закону про внесення змін до Конституції Угорської Республіки 1989 р. спричинили й відповідні зміни в системі органів державної влади.

Державні Збори, як і раніше, визначаються Основним Законом у ст. 19 як вищий орган державної влади та народного представництва. Парламент

отримав широке коло повноважень, серед яких право приймати Конституцію Угорської Республіки; закони; визначати соціально-економічну політику країни; схвалювати баланс державних фінансів, затверджувати державний бюджет і звіт про його виконання; приймати рішення про програму уряду; укладати міжнародні договори важливого значення для зовнішніх зв'язків Республіки Угорщини; приймати рішення про оголошення стану війни та укладення миру; оголошувати стан національної кризи; обирати Президента Республіки, прем'єр-міністра, членів Конституційного суду, парламентських уповноважених, президента й віце-президентів державного контролю, президента Верховного суду та Генерального прокурора; за рекомендацією уряду, яка спочатку буде представлено до Конституційного суду для розгляду, розпустити представницькі органи місцевого самоврядування, чії дії були визнані неконституційними, виголошувати рішення про території округів, їх позначення й місця, а також виголошення міст із правами повітових і встановлення округів столиці; здійснювати загальну амністію тощо. Строк повноважень депутатів Державних Зборів становив 4 роки.

У свою чергу, згідно зі статтею 29 Конституції, Президент Республіки визначався як глава держави, який уособлює єдність нації і є гарантом демократичної діяльності державних органів. Він є головнокомандувачем Збройних Сил. Обирається глава держави парламентом на чотири роки із правом бути переобраним тільки один раз. Цю посаду може обійняти будь-який громадянин, котрий володіє виборчим правом і досягнув 35 років. Кандидатура Президента пропонується не менше ніж 50 депутатами Державних Зборів, причому депутат може брати участь у висуненні тільки однієї кандидатури. Вибори здійснюються таємним голосуванням і відбуваються в три тури.

Серед підстав дострокового припинення повноважень Президента (стаття 31) на окремий розгляд заслуговує можливість усунення його з цієї посади внаслідок навмисного порушення главою держави Конституції чи будь-якого закону. При цьому це, досить узагальнене, положення не конкретизується. Натомість такі порушення є безпосередньою підставою для ініціювання депутатами процедури імпичменту (на пропозицію однієї п'ятої від загальної кількості депутатів Державних Зборів). Рішення щодо притягнення глави держави до відповідальності приймається Парламентом шляхом таємного голосування кваліфікованою більшістю у дві третини голосів депутатів.

Водночас Президент Республіки має можливість, вислухавши думку голів Ради Міністрів і Державних Зборів, лідерів парламентських партійних фракцій і довірених осіб безпартійних депутатів, розпустити парламент Угорщини і призначити нові вибори, якщо він у межах скликання протягом 12 місяців не менше ніж чотири рази виносив вотум недовіри уряду чи відмовив у його проханні про вираження довіри. У межах строку своїх повноважень Президент може скористатись цим правом не більше ніж два рази.

Що ж до конституційно-правового статусу уряду Угорщини (стаття 33 і наступні), то до складу Ради міністрів входили Голова, заступники голови та міністри. Кандидатуру Голови визначає Президент Республіки й уповноважує його сформувати уряд, заслухавши лідерів парламентських партійних фракцій і представників безпартійних депутатів. Уряд обирається Державними Зборами одночасно з утвердженням його програми. Повноваження Ради міністрів діють до сформування нового складу уряду. Члени Ради Міністрів обираються і звільняються з посади Державними Зборами на пропозицію Голови уряду.

Не менше ніж 1/5 депутатів Державних Зборів можуть виступити з письмовою ініціативою вотуму недовіри уряду чи його членові. Вотум недовіри Голові Ради Міністрів має своїм наслідком вотум недовіри усьому урядовому складу. У випадку вотуму недовіри Рада Міністрів діє до обрання нового уряду, однак не може укладати міжнародні договори, а постанови може приймати тільки у виключних випадках на вимогу закону. Протягом сорока днів із дня висловлення недовіри Державні Збори зобов'язані обрати новий склад уряду.

Конституційну реформу було поглиблено в червні 1990 р. Насамперед шляхом прийняття Конституційного закону в червні 1990 р. [9] із Конституції було вилучено всі положення, пов'язані з терміном «соціалізм», а також твердження про те, що в Угорщині рівною мірою реалізуються цінності буржуазної демократії й демократичного соціалізму. Натомість Угорщину було проголошено незалежною та демократичною республікою.

Зміни встановлювали, що всі закони, що мають стосунок до прав і обов'язків, не можуть обмежувати сутнісний зміст основних прав. Водночас із переліку тих параграфів Конституції про основні права й обов'язки, дія яких за будь-яких обставин не може бути призупинена чи обмежена, було виключено той, що стосувався виборчих прав. Така позиція угорських законодавців у розрізі всезагального процесу демократизації навряд чи повною мірою може вважатися логічно узгодженою та обґрунтованою.

Новелою конституційних змін 1990 р. стало й запровадження інституту Уповноваженого Державних Зборів з прав національних та етнічних меншин, статус якого й порядок обрання збіглися з раніше створеним (у жовтні 1989 р.) подібним інститутом, але з громадянських прав. Компетенцію Уповноваженого Державних Зборів з прав національних та етнічних меншин реалізовуватиме колегія, до складу якої входять по одній особі, яку висуває організація кожної національної чи етнічної меншості й обирає парламент.

Разом із тим конституційна поправка 1990 р. внесла низку змін до сфери організації та функціонування вищих органів влади.

По-перше, зміни торкнулися процедури прийняття окремих законів. Так, у зв'язку з вилученням з тексту Конституції поняття конституційного закону, відносини, які підпадають у сферу компетенції останнього, в основному регламентуватимуться

звичайними законами, що приймаються більшістю у дві третини голосів депутатів, присутніх на засіданні парламенту, а не як раніше – від загальної кількості членів парламенту. Процедуру ж «дві третини голосів від конституційного складу Державних Зборів» було збережено для внесення змін до Конституції й деяких інших випадків, установлених Основним Законом. Як наслідок, з одного боку, законодавчий процес став гнучкішим і динамічнішим, з іншого – зміцніла й позиція парламенту як ключової фігури в державному механізмі Угорщини. Передбачалося також, що закон, який установлює суму депутатської винагороди, відшкодування витрат, а також перелік пільг, приймається більшістю у дві третини голосів депутатів, присутніх на засіданні Парламенту. У такий самий спосіб повинен прийматися й Регламент Державних Зборів.

По-друге, що стосується конституційно-правового статусу Президента, то передусім було збільшено строк повноважень Президента до 5 років. Зміни також торкнулися процедур обрання глави держави та його відповідальності. Зокрема, у разі проведення третього туру голосування обраним уважався той кандидат, котрий отримав більшість голосів незалежно від того, скільки депутатів брали участь у голосуванні. Функції Судової ради, що формувалися Парламентом, перейшли до Конституційного суду, який, установивши факт порушення Президентом закону, може змістити його з обійманої посади. Окрім вищезазначеного, до компетенції Президента від Парламенту перейшло повноваження щодо призначення Голови Угорського національного банку.

Істотних змін також зазнав уряд. Зокрема, було передбачено чотири випадки припинення його повноважень: а) формування новообраних Державних Зборів; б) відставка Прем'єр-міністра (термін уведено Законом про внесення змін до Конституції УР, XXIX, 1990 р.) або всього уряду; в) смерть глави уряду; г) парламентський вотум недовіри Прем'єр-міністрові й обрання нового глави уряду.

Ключовим елементом розбудови майбутньої демократичної правової держави на теренах пост-соціалістичної Угорщини реформатори визначили створення багатопартійної системи [10, с. 13]. У контексті цього передусім варто згадати прийнятий у 1983 р. новий виборчий закон, згідно з яким вимагалось обов'язкове висунання на одне місце двох і більше кандидатів у депутати Державних Зборів (парламенту) та місцеві ради [11]. Така законодавча новела була революційною на тлі досвіду інших соціалістичних держав.

Відзначимо, що ще на початку 1989 р. Державними Зборами було прийнято Закони «Про право на об'єднання» [12] та «Про право на зібрання (свободу зібрань)» [13], які, безумовно, сприяли активізації процесу формування багатопартійної системи в Угорщині. Так, згідно з першим нормативно-правовим актом, було закріплено права осіб на свободу зібрань, мирних мітингів, походів і демонстрацій для забезпечення їх учасникам вільного волевиявлення своїх поглядів. Також серед іншого передбачалась

можливість учасників цих заходів формувати спільну громадську думку з метою донесення її до відома всіх зацікавлених сторін. Відповідно ж до положень другого законодавчого акта, право на об'єднання в Угорщині належить усім особам. На його основі кожен може разом з іншими створювати організації або спільноти й брати участь у їхній діяльності. Фізичні та юридичні особи і створені ними організації, що не є юридичними особами (залежно від мети й наміру засновників), можуть утворювати політичну партію, професійну спілку, масовий рух, організацію із захисту інтересів, об'єднання та будь-яку іншу організацію, що не суперечить законодавству.

Безпосереднє ж законодавче оформлення інституту політичних партій в Угорщині набув із прийняттям у 1989 р. Закону «Про функціонування та діяльність політичних партій» [14] і внесенням відповідних змін до Конституції. Окрім засад діяльності політичних партій, норми спеціалізованого закону спрямовувались на забезпечення участі громадян у політичному житті країни. Тому парламентом було проголошено та закріплено право громадян на свободу об'єднання й інші політичні права в дусі поваги до демократичних цінностей.

Наступним важливим кроком з боку законодавців став Закон «Про вибори членів парламенту», схвалений у жовтні 1989 р. [15].

Торкаючись більш глибокого аналізу змісту виборчого закону 1989 р, зауважимо: на підставі його норм в Угорщині була введена якісно нова виборча система, яка із незначними модифікаціями продовжує діяти й сьогодні.

Вона має змішану, трирівневу структуру. Так, із 386 депутатів Державних Зборів 176 обираються в одномандатних виборчих округах за мажоритарною системою абсолютної більшості у 2 тури; 152 мандати розподіляються за пропорційною системою між партійними списками кандидатів, висунутих в областях; 58 депутатських – також на основі принципу пропорційності, але за загальнодержавними партійними списками. Партії, що здобули менше ніж 4% голосів (пізніше бар'єр було підвищено до 5%), до розподілу місць за пропорційною виборчою системою не допускаються.

Загалом парламентська виборча система Угорщини, на думку більшості аналітиків-конституціоналістів, є однією з найскладніших не тільки в Європі, а й у світі. До того ж низка дослідників сходяться в судженнях щодо основних її недоліків і суперечностей. По-перше, детальна законодавча регламентація технологічних аспектів угорської електоральної системи тільки посилює її складність і недоступність для пересічного виборця. По-друге, звертає на себе увагу закритий характер територіальних виборчих партійних списків. Разом із тим суперечливість і неоднозначність угорської виборчої системи зумовлюється передумовами її виникнення – як наслідок певного політичного компромісу в 1989 р. під час радикальної зміни форми державного режиму [16].

Окрім того, спеціалісти звертають увагу й на те, що на першому етапі становлення демократії мали

місце коаліційні об'єднання партій із різними, інколи навіть перехресними, поглядами для досягнення відповідних цілей [17, р. 85].

Вдочас не можемо залишити поза увагою очевидні переваги та позитивні аспекти впроваджені електоральної системи в Угорщині. Так, на думку дослідників (І. Яжборовська), угорська виборча система є такою, що найбільш повно й усебічно враховує волевиявлення виборців. Вона надає кандидатам значні можливості, більш ретельно розподіляє місця в парламенті. Це не проста «змішана непов'язана система», за якої одна частина депутатського корпусу обирається бюлетенями пропорційної системи, а інша – мажоритарної, угорська модель внесла в голосування елемент «змішаної пов'язаної моделі» – залежність результатів голосування за обома системами й корекцію їхніх результатів (компенсаційна система) [18, с. 8]. Метою встановлення цього типу виборчої системи насамперед було прагнення угорських законодавців не допустити надмірної фрагментарності парламенту.

Також до певних переваг угорської виборчої системи необхідно зарахувати системну й цілісну інституційну регламентацію виборчого процесу: методики підготовки виборів (висунення, реєстрація, агітація), техніку проведення виборів, технології підрахунку голосів і технологію розподілу мандатів. За логікою угорських парламентарів, усі складові електорального процесу мають бути взаємозалежними й визначати поведінку виборців, поведінку державних органів, характер дій і політичних комбінацій суб'єктів активного виборчого права [16].

Додаймо до цього, що, безумовно, проаналізовані законодавчі новели створили правове поле та передумови для успішної реалізації вільних виборів в Угорщині. У контексті досліджуваного відзначимо, що в результаті компромісу, досягнутого в межах «круглого столу», перші вільні парламентські вибори в Угорщині відбулися навесні 1990 р. – найбільший відсоток голосів на перших виборах до Державних Зборів отримали новостворені праві партії: Угорський демократичний форум (УДФ) – близько 42,75% голосів, Союз вільних демократів (СВД) – 24,35%, Незалежна партія дрібних власників (НПДВ) – близько 11,4%, Народна партія християнських демократів (НПХД) – близько 6% [12].

Як вже було вище зазначено, у січні 1989 р. внесенням змін до Конституції був запроваджений інститут референдуму, правила й порядок проведення якого повинні були регулюватися спеціальним законом. На виконання конституційних приписів того самого року парламент Угорщини приймає відповідний Закон «Про референдум та народну ініціативу». Положеннями цього акта були закріплені загальні засади функціонування інституту безпосередньої демократії, дві форми його вияву – референдум і народна ініціатива, а також процедурні аспекти їх проведення [19].

Референдум і народна ініціатива визначаються законом як конституційне право громадян і їхніх спільнот, що забезпечує їм можливість безпосе-

редньої участі в здійсненні влади. Кожен громадянин має право ініціювати референдум або народну ініціативу за допомогою збирання підписів. У референдумах і народних ініціативах можуть брати участь громадяни, які наділені виборчим правом. Предметом референдуму можуть бути питання, що входять до компетенції Державних Зборів. Рішення, прийняте на референдумі, є обов'язковим для парламенту Угорщини. Законом також закріплюється можливість призначення консультативного референдуму, що має на меті спосіб співпраці громадян із Державним Збором під час прийняття ними рішень. При цьому нормативно-правовий акт чітко визначив перелік питань, які апіорно не можуть бути предметом референдуму, а саме: питання щодо бюджету, центральних видів податків і зборів, а також щодо змісту законів про центральні умови місцевих податків; рішення з кадрових питань, що входять у компетенцію Державних Зборів (призначення); питання щодо виконання зобов'язань, що витікають із міжнародних договорів і угод, а також щодо змісту законів, які передбачали ці зобов'язання. Вдочас законом установлювалось, що Конституція повинна прийматися або затверджуватися референдумом.

До цього додамо, що в тому ж таки 1989 р. положення Закону «Про референдум та народну ініціативу» були апробовані в практичній площині. Зокрема, мова йде про так званий референдум «чотириох так» 1989 р., який значною мірою сприяв демонтажу однопартійної системи та відіграв значну роль під час зміни політичної системи в Угорщині. Виборці повинні були прийняти рішення з чотирьох питань: про спосіб вибору президента Республіки, про партійні організації на робочих місцях, про обов'язок звіту правлячої партії і про розпуск робочої міліції. З кожного питання більшість виборців проголосувала «так», особливої важливості результату на цьому референдумі додавала значна кількість його учасників [20, с. 34].

Одnocześnie варто зауважити, що особливістю функціонування інституту безпосередньої демократії в Угорщині є те, що з моменту заснування його призначення та сприйняття у цілому зводяться лише як до додаткового засобу для здійснення парламентських повноважень. Проголосивши себе парламентською республікою, закріпивши значні владні повноваження за законодавчим органом, Угорщина обрала шлях побудови й утвердження інститутів і цінностей представницької демократії.

Висновки. Отже, в Угорщині на першому етапі реформ відновлення демократичних інститутів відбувалося еволюційно й ключовими правовими засобами в цьому процесі виступали конституційні зміни 1989–1990 рр. Упродовж перших років в Угорщині законами було закладені законодавчі умови проведення вільних виборів, функціонування плюралістичної демократичної політичної системи. При цьому процес реформування не набув логічного завершення, що відображено в тому, що до 2011 р. Угорщина залишалася однією з держав регіону, у якій так і не було схвалено нової Конституції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штумпф И. Партизация и парламентские выборы в Венгрии / И. Штумпф // Венгерский меридиан. – 1990. – № 4. – С. 36–51.
2. Центральноевропейские страны на рубеже XX–XXI вв. Аспекты общественно-политического развития. Историко-политологический справочник / ответственный составитель Ю.С. Новопашин. – М. : Новый хронограф, 2003. – 256 с.
3. Bozoki Andras. The Roundtable Talks of 1989: the Genesis of Hungarian Democracy: analysis and Documents / András Bozoki. – Budapest : Central European University Press, 2002. – 431 p.
4. Тищенко Ю. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобчишина ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : Агентство «Україна», 2010. – 148 с.
5. 1989. évi I. törvény az Alkotmány módosításáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8599>.
6. 1989. évi VIII. törvény az Alkotmány módosításáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8606>
7. 1989. évi XXXI. törvény az Alkotmány módosításáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8629>.
8. Страшун Б.А. Конституционные перемены в Восточной Европе. 1989–1990 / Б.А. Страшун. – М. : Юридическая литература, 1991. – 208 с.
9. 1990. évi XL. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8696>.
10. Ткач Д.І. Політичні трансформації в Угорській Республіці на рубежі XX–XXI століть (у контексті демократичних перетворень у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи) : автореф. дис. ... докт. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Д.І. Ткач. – К., 2004. – 39 с.
11. 1983. Evi III. törvény az Országgyűlési képviselők és a tanácsstagok választásáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8541>.
12. Черленяк І.І. Особливості парламентської виборчої системи Угорщини / І.І. Черленяк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 41–47.
13. 1989. Évi III. törvény a gyűlekezési jogról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8601>.
14. 1989. évi XXXIII. törvény a pártok működéséről és gazdálkodásáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8631>.
15. 1989. Evi XXXIV. törvény az országgyűlési képviselők választásáról [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8632>.
16. Центр Мониторинга Демократических Процессов «Кворум». Венгрия: анализ избирательного законодательства в контексте соблюдения общедемократических стандартов и прав человек [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cmdp-kvorum.org/democratic-process/65.137>; 1989. évi XVII. törvény a népszavazásról és a népi kezdeményezésről [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8615>.
17. Auer Andreas. Direct democracy: the Eastern and Central European experience / Andreas Auer (ed.), Michael Butzer (ed.). – Aldershot etc. : Ashgate, 2001. – 370 p.
18. Яжборовская И.С. Трансформация избирательных систем и выборы в странах Центрально-Восточной и Юго-Восточной Европы / И.С. Яжборовская // Новая и новейшая история – 2008. – №2. – С. 3–20.
19. 1989. évi XVII. törvény a népszavazásról és a népi kezdeményezésről [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8615>.
20. Ритко Е. Всенародные референдумы в Венгрии / Е. Ритко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 3 (13). – С. 34–37.